

CICLUL ÎN TEORIA ECONOMICĂ MODERNĂ

Doctorand: Marius Spiridon

Conducător științific: Prof. univ. dr. Sorica Sava

Data susținerii publice: Decembrie 2005

CICLUL ÎN TEORIA ECONOMICĂ MODERNĂ

-rezumat-

Celebrul dicton „războiul este sănătatea statului” este puțin reduționist: dacă privim în general istoria omenirii observăm că de fapt crizele în general sunt sursă de sănătate și creștere pentru aparatul birocratic. Marea Criză nu este mai puțin importantă decât Războiul de Secesiune american sau decât războaiele mondiale în întărirea rolului statului.

Înțelegerea cauzelor crizelor este mai mult decât o întreprindere intelectuală, ce răsplătește curiozitatea și dorința de cunoaștere a celui ce caută adevărul. Dacă ceea ce am spus mai sus este adevărat, nici o strategie de schimbare socială coerentă și benefică nu se poate dispensa de știință, deși ea nu se reduce la știință sau educație.

Înainte de a face reconstrucția logică a raționamentului din lucrare, credem că se impune să spunem câteva cuvinte despre metoda folosită. Lucrarea de față nu este o lucrare mainstream, nici metodologic și nici din alt punct de vedere. Ea pune problemele la un nivel fundamental, atât teoretic cât și instituțional. La nivel teoretic, lucrarea face parte din tradiția praxeologică misesiană, centrată pe încrederea în capacitatea rațiunii și logicii umane în a analiza legile care guvernează acțiunea și interacțiunile personale, adică ceea ce numim „fenomene sociale”. Acest filon praxeologic este prezent ca un fir roșu pe tot parcursul lucrării, lucrarea însăși fiind o pledoarie nu numai pentru o anumită explicație a ciclului ci și o ilustrare a fertilității intelectuale a acestui tip de demers. Dorința de a merge la fundamente, specifică praxeologiei și științei economice în general, nu este abandonată nici când vine vorba de palierul instituțional. Cadrul instituțional prezent, printre trăsăturile de bază ale căruia se numără banca centrală, rezerva

fracționară, deficitele bugetare, datoria publică, statul asistențial etc., nu este luat nici drept singurul posibil și nici drept cel mai bun fără discuție. Trebuie distins cu grijă între imposibilitatea naturală și imposibilitatea ideologică. Cea din urmă nu reprezintă câtuși de puțin un argument valid împotriva discutării cu seriozitate a meritelor aranjamentelor instituționale alternative. Cercetătorul fenomenelor sociale, ca și acela care dorește schimbarea socială, nu este ținut de constrângerile specifice acțiunii politice și ar fi de dorit ca economiștii să-și amintească mai des acest lucru.

Curentul dominant de gândire economică a abandonat abordarea praxeologică și a îmbrățișat *a priori* empirismul, agregativismul și contextul instituțional dat. Economia și-ar datora caracterul științific utilizării modelelor și ecuațiilor („aparatură matematică”), iar discutarea altui aranjament monetar în afara celui bazat pe bancă centrală și rezervă fracționară este dată la o parte din start.

Deși am oferit o scurtă critică abordării mainstream la începutul celui de-al doilea și al celui de-al patrulea capitol, simțim din nou nevoia să repetăm în acest rezumat că practic întreaga lucrare ilustrează meritele relative ale logicii și capacitatea limbajului uman (ca opus formalismului matematic) de a surprinde și evidenția legile care guvernează ordinea socială. Nu numai că mainstreamul cantitativist nu a descoperit vreo lege nouă în tot timpul scurs de la William Petty și până astăzi, dar el nu este capabil să demonstreze convingător nici măcar adevăruri simple precum legea cererii sau utilitatea marginală descrescândă. Cum nimeni nu a văzut și nici nu va vedea vreodată o scădere a cererii, iar scăderea prețului poate fi însoțită *empiric* de creșterea, scăderea sau menținerea la același nivel a cantității cerute, este limpede că singura concluzie posibilă este că nu avem nici o lege a cererii, fapt care ne duce mai departe la concluzia că nici măcar instrumentul matematic nu face din economie o știință!¹

După clarificarea importanței subiectului și a alegerii metodologice, să trecem acum la reconstrucția raționamentului. Problema fundamentală a ciclului este identificarea cauzei sistemice și instituționale care stă la originea sa. Este ciclul o problemă de coordonare a activităților productive pe o piață liberă, în condiții de interacțiuni voluntare sau este el generat de intervenția guvernamentală? Răspunsul la

¹ Pentru o demonstrație convingătoare, de tip logic, a legii cererii, a se vedea oricare tratat austriac de economie (Menger, Boehm-Bawerk, Mises, Rothbard, David Gordon, George Reisman sau alții, citați în bibliografia lucrării de față).

această întrebare fundamentală prezentă în „Introducere” a început să se contureze pe parcursul celui de-al doilea capitol, „Funcționarea naturală a economiei”. Scopul principal al acestui capitol este să descriem funcționarea unei ordini a proprietății private din punctul de vedere al subiectului care ne interesează, ciclul economic. După definirea riguroasă a sistemelor economice, facem o prezentare a contextului natural al acțiunii umane și evidențiem faptul că el se constituie într-o constrângere metodologică severă, în favoarea praxeologiei și în defavoarea empirismului. Examinăm acțiunea în izolare și interacțiunile personale într-o lume a barterului și a schimbului în monedă.

Unul din rezultatele principale ale acestui capitol îl constituie furnizarea unei definiții riguroase a ciclului economic și mai ales a crizei în termenii acțiunii umane. Variațiile simple ale activității economice, pe care se concentrează mainstreamul, nu sunt suficiente pentru a spune dacă ne aflăm sau nu în prezența unui eveniment ciclic sau a unei crize. Conceptul fundamental pentru înțelegerea acestor fenomene este acela de *eroare*. Mai mult, prezența erorii și chiar a erorii în masă nu sunt încă suficiente pentru a recunoaște prezența ciclului economic. Eroarea și succesul sunt inextricabil legate cu acțiunea și alegerea umană, în izolare sau în societate. Un cutremur sau altă catastrofă naturală pot produce eroare în masă. Acest tip de eroare este însă unul natural, inevitabil. Problema ciclului nu stă în recunoașterea acestui tip de eroare, ci a unor clustere de erori *evitabile, condiționate instituțional*. Pe o piață liberă este imposibilă recunoașterea unui factor instituțional capabil să genereze a) clustere de erori evitabile, b) în mod recurent, repetitiv.²

Ideea centrală a capitolului este aceea că problema fundamentală a societății o constituie coordonarea activităților productive în contextul unei diviziuni extinse a muncii, cu o acumulare de capital substanțială. Posibilitatea alocării raționale a resurselor este condiționată de posibilitatea calculului economic. Miza capitolului este să arate că instituțiile care condiționează apariția și dezvoltarea unei ordini complexe de piață și anume proprietatea, schimbul, acțiunea antreprenorială, moneda, acumularea de capital sunt și suficiente pentru alocarea rațională a resurselor.

² Repetitiv nu înseamnă, desigur, cu regularitate sau periodicitate fixă. De aceea probabil că termenul „recurent” e mai potrivit pentru a reda ciclicitatea.

Nivelul analizei instituționale nu trebuie neglijat, o modalitate alternativă de organizare a sistemului monetar-bancar fiind prezentată în acest capitol în oarecare detaliu. De asemenea, sunt analizate fenomene specifice existenței mai multor entități juridictionale, așa cum sunt balanțele de plăți, cursurile de schimb și altele. Deși el nu este mult utilizat ulterior, acest tip de analiză este fundamentală pentru înțelegerea crizelor contemporane, axate pe elementul internațional.

Capitolul se încheie prin prezentarea semnificației analizei echilibrului și a celei în termeni de proprietate pentru teoria ciclului și comparația inter-sisteme.

Căutarea factorului instituțional capabil să genereze clustere recurente de erori continuă în capitolul al treilea. Aici introducem un factor instituțional suplimentar capitolului anterior și anume intervenția guvernamentală. De fapt, capitolul arată că atât timp cât intervenția nu devine generalizată (socialism) și nu se atinge de organizarea instituțională a sectorului monetar-bancar în moduri relevante, ciclul economic nu se produce, deși diverse alte manifestări ale absenței coordonării antreprenoriale sunt prezente, uneori pe scară semnificativă. În socialism, erorile în masă sunt facilitate de imposibilitatea calculului economic, acest sistem aflându-se într-o criză calculațională continuă generată de opțiunea sa pentru proprietatea comună.

Coordonarea activităților productive în cadrul structurii producției depinde în mod esențial de anticipările întreprinzătorilor. În măsura în care intervenționismul introduce constrângeri relevante la nivelul organizării sectorului bancar și anume rezerva fractionară, atunci, în funcție de anticipările întreprinzătorilor, acestea reprezintă un factor de natură instituțională care poate genera fenomenele asociate în general cu ciclul economic. Rezerva fractionară oferă posibilitatea creării de credit și monedă fictive, dând naștere inflației simple și expansiunii creditului. Inflația simplă este responsabilă de redistribuire și de alte consecințe, însă nu generează evoluțiile ciclice. Nici expansiunea ciclului, în măsura în care este anticipată, nu produce ciclul.

Dacă societatea și clasa antreprenorială nu înțeleg însă că se află în prezența unei expansiuni a creditului, atunci această eroare de anticipare, bazată pe confuzia dintre hârtie sau ficțiune și resurse, dă naștere unui boom artificial. Este încercată extinderea structurii productive prin anagajarea în procese mai capitaliste decât oferta de resurse productive rare disponibile la momentul respectiv.

Marca distinctivă a boomului artificial în raport cu extinderea sănătoasă a producției este dată tocmai de prezența sau absența acestei iluzii monedă/capital stimulate instituțional. Caracterul negativ, risipitor de resurse rare al boomului este evident din descrierea sa, el fiind un rezultat al unei confuzii cu privire la raritatea resurselor. O altă observație importantă ține de faptul că boomul este general, în sensul că implică structura producției în ansamblu, resursele fiind realocate dinspre procesele mai scurte și mai puțin capitaliste către altele mai lungi și mai capitaliste. Este esențial de înțeles că acest lucru nu este sinonim cu realocarea resurselor între două sectoare mari ale economiei, și anume dinspre sectorul mai apropiat de consum spre sectorul producător de bunuri de capital. Firmele în general, indiferent de poziția pe care o ocupă în structura producției, încearcă să expandeze. Se vor construi nu numai oțelării ci și supermarketuri și hipermarketuri.

Boomul artificial va sfârși, mai devreme sau mai târziu, în funcție de anticipări și de intervenția guvernamentală, care încearcă să amâne momentul descoperirii erorilor, în criză. Acest moment nu reprezintă altceva decât descoperirea incompatibilității dintre raritatea resurselor și planurile antreprenoriale prea ambițioase. Deși structura materială a societății rămâne intactă, criza are o forță extraordinară pentru că implică descoperirea unei mase impresionante de erori, la toate nivelurile activității economice.

Neînțelegerea naturii antreprenoriale a crizei și a procesului de corectare, de restaurare a compatibilității dintre raritatea resurselor și dimensiunea și structura activității productive poate anula procesul normal de refacere și aruncă economia respectivă într-o criză prelungită. Dorința aparatului birocratic de a exploata această oportunitate pentru a se expanda sau a extrage mai multe resurse din sfera privată poate bloca procesul de realocare antreprenorială a resurselor. O comparație cu ceea ce s-a petrecut cu uraganul Katrina de curând în Statele Unite poate este utilă. Aflat sub nivelul apei, orașul New Orleans este apărat de baraje. Katrina a produs mult mai puține pagube decât se anticipa, însă din cauza faptului că barajele, gestionate de guvern, prost întreținute și fără un sistem elementar de avertizare, au cedat, un eveniment normal s-a transformat într-o tragedie. Așa-numita “depresiune secundară”, produsul reacției guvernamentale la criză, este mult mai periculoasă decât criza însăși, blocând procesul de restructurare.

Procesul normal de restaurare a coerenței antreprenoriale a structurii producției presupune drept condiție minimală abținerea guvernului de la intervenții suplimentare, mai ales în ceea ce privește activitatea de reglementare, cea mai dăunătoare din punctul de vedere al realocării resurselor. Reducerea poverii reglementărilor și a impozitării ar ușura enorm reajustarea, prin facilitarea realocării și prin lăsarea de resurse suplimentare la dispoziția sectorului privat.

Problemele legate de semnificația resurselor neutilizate, deflației și economisirii pentru explicarea ciclului economic sunt și ele atinse pe parcursul capitolelor 2 și 3.

Această parte a lucrării merită suplimentată în viitor cu o discuție a principalelor critici aduse teoriei austriece. În principal criticile lui Jeffrey Hummel, Gordon Tullock, Paul Krugman, Brian Caplan merită luate în discuție.

În capitolul al patrulea, „Analiza mainstream: ciclul – produs inerent al pieței libere” facem o evaluare a capacității macroeconomiei moderne de a oferi o explicație convingătoare clusterelor de erori și recurenței acestora. Din păcate, așa cum încercăm să argumentăm în prima parte a secțiunii, bazele epistemologice și teoretice ale acestei abordări (holismul, empirismul, agregativismul, mecanicismul atribuit comportamentului uman și interacțiunilor personale, confuzia dintre piață și intervenționism, concurența perfectă-imperfectă etc.) o pun în imposibilitatea de a recunoaște fenomenele ciclice și de a le identifica în mod sistematic cauzele. Am căutat să selectăm pentru toate tratamentele mainstream analize logice, non-matematice, pentru a capta fără dificultate esența argumentelor specifice. Explicațiile keynesiste, din păcate, pot fi cu greu luate în serios, fiind construite pe neglijarea unor adevăruri naturale fundamentale precum raritatea, non-neutralitatea monedei sau imposibilitatea alocării raționale a resurselor de către birocrăție. Neo-keynesismul este o încercare de a apăra doctrina tradițională prin raționamente discutabile, fără a renunța la erorile majore conținute în operele fondatorilor. Noua macroeconomie clasică este o apărare slabă a pieței libere, întemeiată pe ficțiuni precum ajustarea instantanee a producției la noile date, anticipări perfecte sau care țin seama de toate datele de la un moment dat. Această școală este mai degrabă una keynesistă-neokeynesistă. Monetarismul nu a beneficiat de un tratament explicit în această secțiune a) pentru că facem referiri la principalele sale afirmații în alte părți ale lucrării și b) pentru că practic nu mai există astăzi decât un mare mainstream neo-

keynesist, care a înglobat deja ceea ce era de înglobat din lecțiile monetarismului, așa cum arată, de exemplu, prezentarea lui Blinder sau *Economics*-ul lui Samuelson sau Mankiw.

În capitolul al cincilea, „Teoria ciclului în acțiune”, facem o discuție mai aplicată, utilizând rezultatele obținute în partea de principii. Ni s-a părut important să începem cu o analiză a corelației deflație-depresiune, pentru a arăta că nu există nici un fel de bază, nici măcar întâmplătoare, empirică, pentru afirmația centrală a mainstreamului conform căreia deflația ar reprezenta cauza fundamentală a depresiunilor. Această așa-zisă corelație și „lege” descoperită empiric poate urma liniștită același drum al uitării ca și curba lui Philips.

Perioada 1915-1922, pe lângă faptul că ilustrează ideea independenței deflației de ciclu sau de crize, ne familiarizează cu modul de desfășurare a unui ciclu „clasic”, non-keynesist, cu o flexibilitate antreprenorială rezonabilă în perioada criză-depresiune.

Ciclul Marii Depresiuni (1921-1939) este primul în care criza este amânată prin stimulente monetare de mai multe ori, agravând alocarea eronată de resurse, iar criza și depresiunea, începute în 1929, au fost însoțite pentru prima oară de o intervenție masivă a guvernului în economie, în special pe partea de reglementare și cheltuieli, așa cum cu mândrie remarcă Hoover, rezultatul fiind blocarea procesului normal de restaurare a compatibilității dintre structura producției și raritatea dată a resurselor. Depresiunea secundară, descrisă în capitolul al treilea al lucrării, este abundent ilustrată de marea depresiune americană. Abordarea laissez-faire sau non-intervenționistă a crizei și depresiunii este un mit de neînțeleș.

Crizele moderne au un element internațional semnificativ. Ilustrarea aleasă a fost Argentina. Cazul argentinian ilustrează cu prisosință pericolele legate de transferurile internaționale de resurse într-un mediu etatist, în care deciziile majore sunt luate pe baze birocratice. Pentru o ilustrare mai completă a caracteristicilor crizelor moderne, o discuție detaliată a crizei asiatice sau a celei americane de la sfârșitul anilor '90 ai secolului trecut ar fi necesare.

Capitolul al șaselea, dedicat „Concluziilor”, reafirmă tăria propozițiilor de tip praxeologic în raport cu corelațiile problematice de tip empiric și sintetizează liniile de forță ale lucrării. Sunt schițate, de asemenea, soluțiile mainstream și cele austriece de

rezolvare a problemei ciclurilor recurente. Expunerea mai detaliată a ideilor din lucrare poate fi găsită în acest rezumat, „Concluziile” rotunjind mai degrabă conținutul lucrării, fără a furniza o reconstrucție a raționamentului general.